

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри іноземних мов
Національного університету
«Львівська політехніка»

РЕКОНСТРУКЦІЯ АВТОРСЬКИХ АСОЦІАЦІЙ ЩОДО ХУДОЖНЬОГО КОНЦЕПТУ АРТЕФАКТ В АНГЛОМОВНИХ ХУДОЖНІХ ТВОРАХ ЖАНРУ ФЕНТЕЗИ (НА МАТЕРІАЛІ ТВОРІВ ДЖ.Р.Р. ТОЛКІНА, К.С. ЛЬЮІСА, У.К. ЛЕ ГУЇН ТА ДЖ.К. РОЛІНГ)

Актуальність обраної теми визначається загальною спрямованістю сучасної лінгвістичної науки на вивчення когнітивних аспектів мови і пов'язаних з ними специфічних процесів мислення, пізнання та концептуалізації дійсності.

Метою даної розвідки є виявлення специфіки авторського тлумачення артефакту шляхом реконструкції образно-асоціативного шару художнього концепту АРТЕФАКТ в англomовному фентезі.

Об'єктом дослідження є художній концепт АРТЕФАКТ, **предметом** виступає образно-асоціативний шар та його конститuentи, актуалізовані в англomовному фентезі.

Матеріалом дослідження слугують найяскравіші твори англomовного фентезі: «Гобіт» та «Володар Перстенів» Дж.Р.Р. Толкіна, «Хроніки Нарнії» К.С. Льюїса, цикл романів про Земномор'я У.К. Ле Гуїн та серія романів про Гаррі Поттера Дж.К. Ролінг.

Методика та методологія дослідження. Об'єктом дослідження є концепт, який класифікується як художній (С.О. Аскольдов [1]), тобто такий, що отримує свою репрезентацію у художньому творі і втілює авторське осмислення явищ дійсності. Реконструкцію образно-асоціативного шару художнього концепту здійснено за методикою, запропонованою проф. В.Г. Ніконовою [4], що уможливило моделювання структури шару у вигляді системи складників, компонентами якої є набір концептуальних схем.

Для представлення змісту художнього концепту необхідно проаналізувати текстові функціонування мовних репрезентацій концепту, які можуть дати уявлення про актуальність тих чи інших ознак концепту [3, с. 271-272]. Словникові статті різних типів, безумовно, відображають багато граней змісту концепту, однак часто важлива для розуміння змісту концепту інформація емоційного та оцінного характеру залишається за межами словникової статті. Таким чином, крім узагальнено-змістового шару, кожна людина у залежності від її досвіду та індивідуального сприйняття вкладає у той чи інший концепт додатковий зміст – особливі асоціації, формуючи тим самим окремий, індивідуально-чуттєвий або образно-асоціативний шар. У такому випадку між змістовим та асоціативним шарами існує значне розрізнення. Чудовий приклад такої відмінності наведено Джоржем Юлем в його книзі "The Study of Language": «До основних характерних ознак *голки* в англійській мові відносять: тонкість, гострота, металевий прилад. Однак, у різних людей у зв'язку з цим словом виникають різні асоціації. Вона може асоціюватися з болем, хворобою, кров'ю, наркотиками, ниткою, в'язанням або втратою / неможливою знахідкою (у випадку зі стогом сіна). Ці асоціації варіюються залежно від особи і не є частиною змістового шару концепту» [13, с. 113].

У сучасній лінгвокогнітивній парадигмі асоціації слугують тлумаченню й розумінню поняття (зазвичай невідомого), яке відбувається на основі іншого, більш відомого та зрозумілого, тобто осмислення однієї галузі знань відбувається крізь призму іншої, що називається метафоричною концептуалізацією або концептуальною метафорою [10, с. 10].

У когнітивній лінгвістиці задля осмислення й упорядкування знань існує й ряд інших концептуальних тропів, серед яких вирізняють концептуальну метонімію та концептуальний оксюморон, однак, як показують дослідження [2; 5; 6; 7; 8; 9; 10; 11; 12], образне осмислення на їх основі є менш продуктивним засобом репрезентації знань. У плані метафоричного осмислення твори жанру фентезі є надзвичайно багатими для дослідження авторських асоціацій. Артефакт у художній літературі жанру фентезі – це рідкісний, унікальний предмет, що має свою історію й особливості та наділяє його власника вагомими магічними здібностями. Наведена характеристика стала визначальною при розгляді матеріальних об'єктів у значених творах та їх класифікації в якості артефактів.

Авторські асоціації Дж.Р.Р. Толкіна, К.С. Льюїса, У.К. Ле Гуїн та Дж.К. Ролінг стосовно художнього концепту артефакт в їхніх творах мають вигляд набору наступних концептуальних метафор (далі – КМ). Приміром, у реченні *Not the wandering wizard that gave Old Took a pair of magic diamond studs that fastened themselves and never came undone till ordered?* (Н, р. 8) пара магічних діамантових запонок, які застібалися самі собою і не розстібалися, доки їм не накажуть, а також коштовним каменем у реченні *Is Jasper a precious stone?" Ged returned, grinning. "O jewel among sorcerers, O Gem of Havnor, sparkle for us!* (WE, р. 56) та дорогоцінною діадемою, – магічним предметом крестражем, в якому ув'язнена часточка душі темного чаклуна, – у реченні *But the diadem, once it became his precious Horcrux, had not been left in that lowly tree.* (DH, р. 617) реалізують КМ ARTIFACT IS A JEWELLERY 'АРТЕФАКТ – ЦЕ КОШТОВНІСТЬ'. З контексту наступних речень: *He possessed a secret treasure that had come to him long ages ago, when he still lived in the light: a ring of gold that made its wearer invisible.* (FR, р. 20) та *<...> this thing [the Ring] is indeed what the Wise have declared: the treasure of the Enemy, fraught with all his malice; and in it lies a great part of his strength of old.* (FR, р. 267) з'ясовано, що рідкісні магічні предмети часто виступають у ролі скарбів, що уможлиблює реконструкцію КМ artifact is a treasure 'артефакт – це скарб'.

Ще одна асоціація, пов’язана з унікальними магічними предметами та представлена КМ ARTIFACT IS A POWER ‘АРТЕФАКТ – ЦЕ СИЛА / ВЛАДА’, була отримана у ході аналізу наступних речень: *Clearly the ring had an unwholesome power that set to work on its keeper at once* (FR, p. 57); *He paused, and then said slowly in a deep voice: “This is the Master-ring, the One Ring to rule them all. This is the One Ring that he lost many ages ago, to the great weakening of his power.* (FR, p. 60); *“At the Stone’s command,” said the book, “he did speak to raise up a dead spirit out of the realm of the dead, but his wizardry being bent awry by the Stone’s will <...>* (WE, p. 71), в яких здебільшого йдеться про надзвичайні властивості – силу та владу, якими володіють артефакти.

КМ ARTIFACT IS A BURDEN ‘АРТЕФАКТ – ЦЕ ТЯГАР’ реконструйована з контекстів на зразок *Without any clear purpose he drew out the Ring and put it on again. Immediately he felt the great burden of its weight, and felt afresh, but now more strong and urgent than ever, the malice of the Eye of Mordor, searching, trying to pierce the shadows that it had made for its own defence, but which now hindered it in its unquiet and doubt.* (RK, p. 174), *Tenar was tired too, having not slept the night before, and having been much distressed; and also Oigion’s books had been a heavy burden.* (TE, p. 116), в яких йдеться про те, що артефакт є специфічним предметом для свого власника – він є тягарем, що з часом важчає і стає майже нестерпним. Доволі часто у тексті зустрічається реалізація КМ ARTIFACT IS A PROMPT ‘АРТЕФАКТ – ЦЕ ПІДКАЗКА’, як у наступних реченнях: *What you will see, if you leave the Mirror free to work, I cannot tell. For it shows things that were, and things that are, things that yet may be.* (FR, p. 377); *Glamdring shone with a pale light, and Sting glinted at the edges.* (FR, p. 338) та ін., де Дзеркало, мечі Жало та Гламдрінг підказують героям про небезпеку, певні минулі чи майбутні події.

КМ ARTIFACT IS A HELP ‘АРТЕФАКТ – ЦЕ ДОПОМОГА’ визначено на основі контекстів *Would you like a staff-like a wizard-to help you walk?* (TE, p. 19) та *And when you put this horn to your lips; and blow it, then, wherever you are, I think help of some kind will come to you.* (CN, p. 160), де артефакти слугують допомогою для своїх власників.

З речень *How can it [the Sorting Hat] know if the school’s in danger if it’s a hat?* (OP, p. 209) та *About the hat giving warnings?* (ibid.) реконструйовано КМ ARTIFACT IS A HINT (WARNING) ‘АРТЕФАКТ – ЦЕ ПІДКАЗКА’, оскільки артефакт Сортувальний Капелюх підказує, попереджає про майбутню небезпеку.

У ході аналізу виявлено КМ ARTIFACT IS A HOPE ‘АРТЕФАКТ – ЦЕ НАДІЯ’ та КМ ARTIFACT IS A TERROR ‘АРТЕФАКТ – ЦЕ СТРАХ’, що знайшли свою реалізацію у реченні *It [the Ring] is his great hope and our great fear.*” (FR, p. 61), де артефакт Перстеня асоціюється зі страхом і надією.

На основі контекстів *I can put it no plainer than by saying that Bilbo was meant to find the Ring, and not by its maker. In which case you also were meant to have it.* (FR, p. 65) та *It so happens that the phoenix whose tail feather is in your wand, gave another feather – just one other: It is very curious indeed that you should be destined for this wand when*

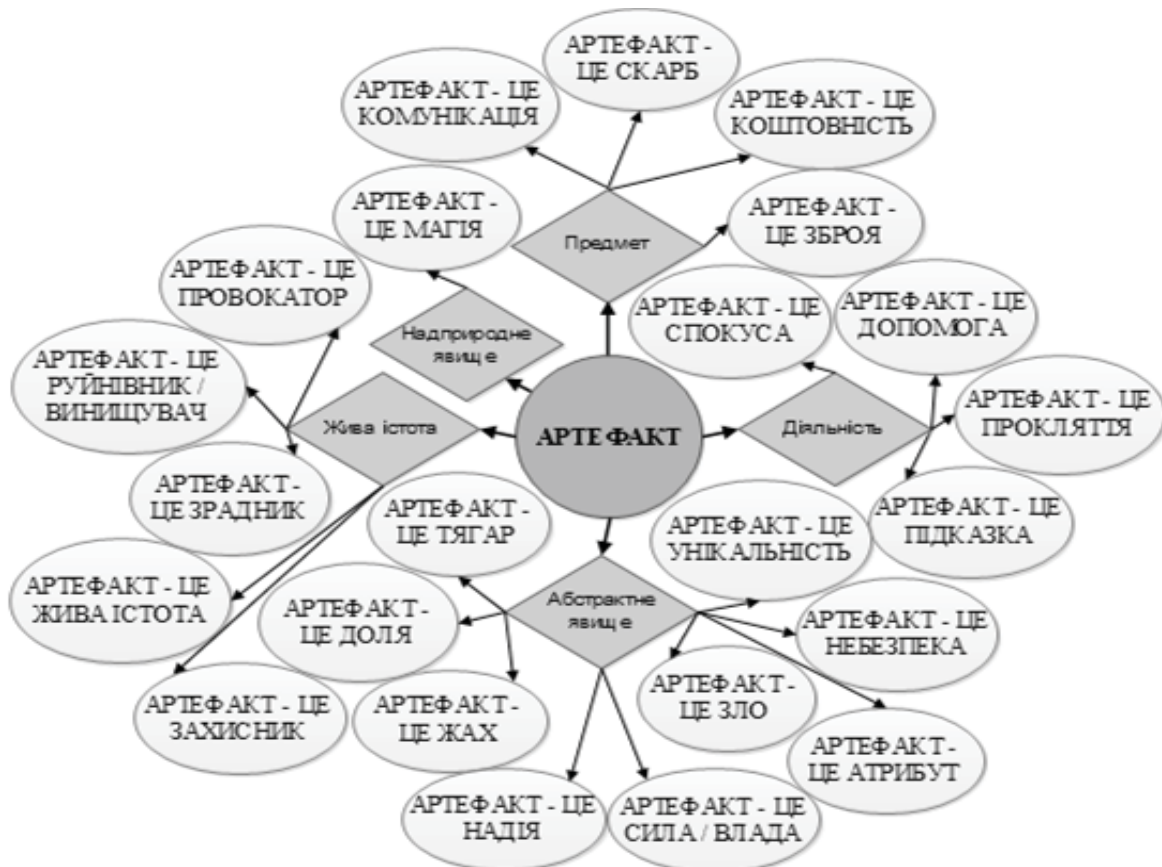

Рис. 1. Образно-асоціативний шар художнього концепту артефакт в англomовному фентезі

its brother – why, its brother gave you that scar. (PS, p. 85), а саме відношень між тематичними словами *the Ring, this wand* та словосполученнями *meant to, be destined for*, які інформують читача про те, що персонажу судилося знайти магічний артефакт, який докорінно змінив його долю, реконструйовано КМ ARTIFACT IS A DOOM / FATE 'АРТЕФАКТ – ЦЕ ДОЛЯ'. Схожу реалізацію зазначеної концептуальної метафори знаходимо в контексті твору іншого письменника "And more," said Queen Lucy, "for it will not go out of my mind that if we pass this post and lantern either we shall find strange adventures or else some great change of our fortunes." (CN, p. 195).

Зміст речення *We can no longer be tempted to use the Ring.* (ТТ, р. 104), в якому розповідається про спокусливу дію магічного предмету, слугує реалізації КМ ARTIFACT IS A TEMPTATION 'АРТЕФАКТ – ЦЕ СПОКУСА'; з речення <...> *for it was spoken of old among us that it should be made again when the Ring, Isildur's Bane, was found.* (FR, p. 260) впливає ще одна авторська асоціація, яка відтворює КМ ARTIFACT IS A DAMNATION 'АРТЕФАКТ – ЦЕ ПРОКЛЯТТЯ', оскільки у реченні Перстень трактується як Ісильдурове Прокляття.

Реконструкції концептуальної метафоричної схеми ARTIFACT IS A TRAITOR 'АРТЕФАКТ – ЦЕ ЗРАДНИК' слугували речення *But soon he was betrayed by it [the Ring] to his death; and so it is named in the North Isildur's Bane.* (FR, p. 256) та *A Ring of Power looks after itself, Frodo. It may slip off treacherously, but its keeper never abandons it.* (FR, p. 64), в яких артефакт змальовується як володарів зрадник.

У результаті аналізу англійських художніх творів жанру фентезі реконструйовано 24 концептуальні метафори, на основі яких відтворено образно-асоціативний шар ХК АРТЕФАКТ (рис. 1).

Таким чином, проаналізувавши ряд реконструйованих концептуальних метафор художнього концепту АРТЕФАКТ, доходимо висновку, що в авторській свідомості англійських письменників жанру фентезі – Дж.Р.Р. Толкіна, К.С. Льюїса, У.К. Ле Гуїн та Дж.К. Ролінг – артефакт представлений як жива істота: зрадник, захисник, провокатор, руйнівник; як надприродне явище: магія; як абстрактне явище: небезпека, атрибут, доля, унікальність, зло, страх, надія, тягар, сила/влада; як діяльність: спокуса, підказка, допомога, прокляття; як предмет: зброя, скарб, комунікація та коштовність. Реконструйовані метафори пов'язані здебільшого з психологічним сприйняттям артефактів, а також їх практичним застосуванням.

Перспективним вважається дослідження асоціативних пріоритетів Дж.Р.Р. Толкіна, К.С. Льюїса, У.К. Ле Гуїн та Дж.К. Ролінг на базі усієї літературної спадщини письменників задля визначення їх ролі у поповненні метафоричної парадигми.

Література:

1. Аскольдов С.А. Концепт и слово. Русская словесность. От теории словесности к структуре текста. Антология. М.: Academia, 1997. С. 267-279.
2. Борисов О.О. Мовні засоби вираження емоційного концепту СТРАХ: лінгвокогнітивний аспект (на матеріалі сучасної англійської художньої прози): автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. Донецьк, 2005. 20 с.
3. Крючкова Н.В. Методы изучения концептов. Русская и сопоставительная филология: состояние и перспективы. Международная науч. конф., посвящ. 200-летию Казанского университета (Казань, 4–6 октября 2004 г.): Труды и материалы. Казань: Изд-во Казан. ун-та, 2004. С. 271–272.
4. Ніконова В.Г. Концептуальний простір трагічного в п'єсах Шекспіра: поетико-когнітивний аналіз: дис. ... доктора філол. наук: 10.02.04. К., 2008. 558 с.
5. Ніконова В.Г. Трагедійна картина світу в поезії Шекспіра. Дніпропетровськ: Видавництво ДУЕП, 2007. 364 с.
6. Freeman M. Metaphor and Metonymy as Conceptual Mappings: 6th International Cognitive Linguistics Conference, 10–16 July, 1999: abstracts. Stockholm, 1999. P. 58–59.
7. Freeman M. Poetry and the Scope of Metaphor: Toward a Cognitive Theory of Literature. Metaphor and Metonymy at the Crossroads: a Cognitive Perspective / ed. by A. Barcelona. Berlin, N.Y.: Moulton de Gruyter, 2000. P. 253–281.
8. Freeman M. The Body in the World: A Cognitive Approach to the Shape of a Poetic Text. Cognitive Stylistics: Language and Cognition in Text Analysis; [ed. by E. Semino, J.V. Culpeper]. Amsterdam; Philadelphia: John Benjamins Publishing House, 2002. P. 23–48.
9. Kövecses Z. Metaphor and Metonymy in Cognitive Linguistics. Cognitive Linguistics: A User-Friendly Approach / ed. by K. Turewicz. Szczecin: Uniwersytet Szczecinski, 2005. P. 13–34.
10. Lakoff G., Johnson M. Metaphors We Live By. Chicago & London: The Un-ty of Chicago Press, 1980. 242 p.
11. Lakoff G. Women, Fire and Dangerous Things: What Categories Reveal About the Mind. Chicago: Un-ty of Chicago Press, 1990. 614 p.
12. Langacker R. Cognitive Grammar. Handbook of Pragmatics. Amsterdam; Philadelphia: John Benjamins, 1995. P. 105–111.
13. Yule G. The Study of Language, 4th ed. Cambridge: Cambridge Univ. Press, 2010. 320 p.

Джерела ілюстративного матеріалу:

- WE – Le Guin, Ursula K. A Wizard of Earthsea. NY: Bantam Books, 1968. 184 p.
 TE – Le Guin, Ursula K. Tehanu. The Last Book of Earthsea. NY: Atheneum, 1990. 226 p.
 CN – Lewis C.S. The Chronicles of Narnia. London: Harper Collins Publishers, 2010. 768 p.
 PS – Rowling J.K. Harry Potter and the Philosopher's (Sorcerer's) Stone. – N.Y.: Arthur A. Levine / Scholastic Press, 1998. 310 p.
 DH – Rowling J.K. Harry Potter and the Deathly Hallows. N.Y.: Arthur A. Levine / Scholastic Press, 2007. 760 p.

OP – Rowling J.K. Harry Potter and the Order of the Phoenix. N.Y.: Arthur A. Levine / Scholastic Press, 2003. 870 p.

FR – Tolkien J.R.R. The Fellowship of the Ring. Boston – New York: Houghton Mifflin Co., 2001. 424 p.

H – Tolkien J.R.R. The Hobbit. London: Harper Collins Publishers, 2006. 390 p.

RK – Tolkien J.R.R. The Return of the King. Boston – New York: Houghton Mifflin Co., 2001. 440 p.

TT – Tolkien J.R.R. The Two Towers. Boston – New York: Houghton Mifflin Co., 2001. 352 p.

Анотація

Н. ЧЕТОВА. РЕКОНСТРУКЦІЯ АВТОРСЬКИХ АСОЦІАЦІЙ ЩОДО ХУДОЖНЬОГО КОНЦЕПТУ *АРТЕФАКТ* В АНГЛОМОВНИХ ХУДОЖНІХ ТВОРАХ ЖАНРУ ФЕНТЕЗИ (НА МАТЕРІАЛІ ТВОРІВ ДЖ.Р.Р. ТОЛКІНА, У.К. ЛЕ ГУЇН, К.С. ЛЬЮІСА ТА ДЖ.К. РОЛІНГ)

Стаття присвячена дослідженню специфіки авторської інтерпретації артефакту шляхом реконструкції структури та змісту образно-асоціативного шару художнього концепту АРТЕФАКТ в англomовному фентезі.

Ключові слова: фентезі, артефакт, художній концепт, концептуальна метафора, образно-асоціативний шар.

Аннотация

Н. ЧЕТОВА. РЕКОНСТРУКЦИЯ АВТОРСКИХ АССОЦИАЦИЙ ХУДОЖЕСТВЕННОГО КОНЦЕПТА *АРТЕФАКТ* В АНГЛОЯЗЫЧНЫХ ХУДОЖЕСТВЕННЫХ ПРОИЗВЕДЕНИЯХ ЖАНРА ФЭНТЕЗИ (НА МАТЕРИАЛЕ ПРОИЗВЕДЕНИЙ ДЖ.Р.Р. ТОЛКИЕНА, К.С. ЛЬЮИСА, У.К. ЛЕ ГУИН И ДЖ.К. РОУЛИНГ)

Статья посвящена исследованию специфики авторской интерпретации артефакта путем реконструкции структуры и содержания образно-ассоциативного слоя художественного концепта АРТЕФАКТ в англоязычном фэнтези.

Ключевые слова: фэнтези, артефакт, художественный концепт, концептуальная метафора, образно-ассоциативный слой.

Summary

N. CHETOVA. THE REPRESENTATION OF THE AUTHORS' ASSOCIATIONS WITH THE LITERARY CONCEPT OF *ARTIFACT* IN THE ENGLISH FANTASY (BASED ON THE LITERARY WORKS OF J.R.R. TOLKIEN, C.S. LEWIS, U.K. LE GUIN AND J.K. ROWLING)

The article is devoted to the revealing of the writers' perception and interpretation of the artifact by means of the reconstruction of the content and structural peculiarities of the figuratively associative (or image bearing) layer of the literary concept of ARTIFACT in the English fantasy.

Key words: fantasy, artifact, literary concept, conceptual metaphor, figuratively associative (or image bearing) layer.